

Höst över pustan

i Nobelpristagarens
och paprikans hembygd.

Av Gösta Persson.

I Nobelpristagarens v. Szent-Györgyi hembygd. T. v. mogna druvor, t. h. gallring (nederst) och skörd av den världsberömda Szegedpaprikan.

SZEGED-BUDAPEST i nov.

Höst över pustan, men det är en annan höst än hemma. Solen värmer ännu som i sommardagar på nordliga breddgrader, och de vitkalkade bondgårdarnas ambitus, svalgångar skulle vi säga, äro inklädda med ljuvliga frukter. I sina smäckra kransar hänger paprikan, vattenmelonerna torna upp sig i gyllene pyramider, och — dessa berg av vindruvor, som vi sakna! Jorden är rikare än vår, människan måhända inte, om man ser till det pekuniära, och dock! Vilken stormande livsglädje hos dessa små magyarer i knallröda skoluniformer, när de rusa upp för de breda stentrapporna i Szegeds centralstation och i väntan på tåget pladdrande knuffas bakom spaljéerna med höstens rika flora.

*

När jag i natt, den sista vid Donau, ensam med mina minnen, drev utefter Corson i Budapest, skakade redan akaciorna i frossbrytningar och likt vilna fåglar sökte unga älskande skydd bakom parlamentets svarta gömslen. Utanför Hungaria och Hangli stodo trottoarserveringarnas korgstolar, men det var en parad utan färg, och genom de tunga sammetsdraperierna nådde mig den klagande zigenarmusiken svagare än via radion i en bil på norrländska skogsvägar en gnistrande vinterkväll. Ett land och ett folk flögo i avskedets ögonblick förbi på näthinnan, och det föreföll mig som detta möte varit som ett vackert ansikte, vilket man fångar från tåg till tåg på en internationell bangård — ögon dröja vid ögon, man växlar ett leende och en stum hälsning, och far vidare till ett ovisst härnäst.

Budapest, Lillafüred, Szeged! Visst åg det sol i er tokajer, lilleputtarna till zigenare på Café Ostende spelade som furier, nattbarerna voro trivsammare — om än dyrare — än i andra världsstäder och var badar man som lär! Men, när allt kommer omkring, var inte detta allt bara en förförisk um, som i första ögonblicket kom en

att glömma, vad väsentligare var — banden mellan människorna. En idrottsman i tidens rytm uttryckte det så: "Vi ha ingenting gemensamt med detta land i språk och kulturen är väsensskild, men, ändå, vi trivs med varann, vi leva på samma våglängd." Vad är det som konstituerar den gemensamma våglängden? Ibland har jag överraskat mig med att söka fånga de gemensamma dragen i de två profilererna, den svarta och den blonda, men en del av gåtans lösning gav först ett yttrande av den nyblivne Nobelpristagaren, professor Albert v. Szent-Györgyi: "När man själv är lycklig måste man se till, att andra, såvitt på en beror, också äro det." Vi leva på samma våglängd, ja, därför att i våra skilda temperament finns en gemensam beundran för älskvärdheten, ridderligheten, gästfriheten, en strävan att utan åthävor dela med sig till andra människor av vad livet bokfört en själv till godo. Men först och sist — en ungrare tål inte förtryck i någon form, och det gör inte heller svensken.

*

Kväll vid Tisza, floden, förr helt ungersk, om vilken det är sagt, att den som en gång druckit dess vatten, den

Professor Albert v. Szent-Györgyi med maka i laboratoriet.

längtar alltid tillbaka. Jag står på den magnifika bron, byggd av Eiffel, konstruktören av utställningstornet vid Seine. Ett stycke åt ena hållet ligger Jugoslavien, ett stycke åt andra Rumänien. Nu locka inga gränser, i kväll har jag ett annat ärende i bondestaden Szeged, som planerats med breda boulevarder och väldiga torg, utan tanke på lamslående tomtpriser. I en liten csarda vid Rudolf-tér stiger jag in. Zigenarna gripa genast till stråkarna, och värden frågar vad det får lov att vara. Det gäller dock bara en upplysning: "Bor inte professor Szent-Györgyi här i närheten?" Man tittar en smula förvånad på främlingen: "Szent-Györgyi, nej, vem är det?" Nu möter jag en student: "Jo, alldeles riktigt, det är huset här bredvid." Det är onödigt att berätta vad som sen hände denna kväll, hur en man och hans hustru reagerade, när en vetenskaplig livsgärning lyftes fram på den estrad, där annars bomber och blod spela huvudrollerna.

Morgonen därpå var allt upp- och nervänt i Biokemicum i Szeged. I laboratorierna stodo retorter och vätskor övergivna, medan de unga assistenterna unnade sig en kollegial diskussion i godan ro. I chefens mottagningsrum trängdes deputationerna, och hustruarbetskamraten genom tjugo år från den första farofyllda tiden på fronterna genom kringflakande universitetsvistelser till den sista, resultatgivande perioden på egen mark sorterade lyckönskningstelegram och brev. Nobelpristagaren blev hedersborgare, en monumentalplats döptes i hast om till hans ära och Szeged lovade bygga honom en värdig privatbostad, ty nu vill man mindre än någonsin att huvudstaden skall kräva sin förlorade son tillbaka.

Innan professor Szent-Györgyi körde upp framför institutet i sin ljusgröna DKW och bytte ut ulstern mot den vita arbetsrocken, hade han i oändlig tacksamhet böjt knä vid greve Kuno Klebelsbergs grav. Det var denne Ungerns störste kulturminister i modern tid, som kallade vitaminologen och förbränningsspecialisten tillbaka till hemlandet och gav honom en lärostol vid det nygrundade universitetet i Szeged. Hans djupgående insatser vägledes framförallt av den sunda inställningen, att ett lands kulturliv inte kan koncentreras till enbart huvudstaden, provinsen har lika mycken rätt till självständig andlig skapargärning. Klinikerna i Debrecen med deras enastående läge i skogsmiljö är hans verkliksom den vetenskapens frihet under ökad trygghet, vilken beskärts universitetet i Pécs och Szeged.

*

Som en rofylld tempelgård sluter sig universitetet i öppen fyrkant kring domnen i barock, stadens vårdtecken, uppförd efter den översvämningskatastrof för snart 60 år sen, vilken dränkte människor och djur och sopade undan husen. Till mässan i detta tempel går i full ornat biskopen de få stegen från sitt palats, där han från fönstren kan se Franz Rákóczi till häst, furste av Siebenbürgen, till vars ära zigenarprimas Michael Barna komponerade den marsch, vilken vi alla mött i ett eller annat sammanhang. Varma sommarkvällar framföres på trapporna "Människans tragedi". Tragedi — det är det sista ord, som kommer för en, då man vandrar i dessa arkader, ett ungerskt Panthéon, i vilket forskare, konstnärer och diktare i brons passera revy. Men mot domens stenmassor trycker sig i förgrunden ett oansenligt torn från 1200-talet. På sitt kräva språk berättar det om århundraden och åter århundraden av tunga lidanden i ett folks historia. Pest och krig, men även elementens ohämmade ra-

seri. Franciskanerkyrkan är helgad åt snömadonnan, som en dödande het sommardag lät ett snömoln sänka sig framför pustans flyende folk och livgivande fuktade sammansnörda strupar...

*

Hotell Tisza ligger tyst som ett stadshotell någonstans mycket långt borta. Den gamle portiern, som selt mycket, försäkrar mig, att allt är kaputt. Nu komma inte längre magnater från storgodsen med sedlar fastklitrade på pannan och en glödande törst efter sköna kvinnor och eldande musik. I restaurangen sitta försynta professorer, och över gatan utanför har natten sänkt sig.

Szeged har dock ännu sitt världsrykte, fast tiden är en annan än förr och sättet att leva blivit annorlunda. Här är ännu paprikans förlovade land, paprikan, vilken på sitt sätt fick vara med när nyheten om ett Nobelpris denna gång kablades ut över världen. Staden själv odlar den på väldiga arealer och i alla former träffar man den — från den gröna päronliknande, saftiga frukt man äter till osten, till rosenkryddan, som ger färg och arom åt sen. Man föreställer sig gärna denna ungerska specialitet som en bitande stark tillsats, ett slags, jag höll på att säga, avskräckande gift. Har man väl smakat en paprikahöna, kommer man snart på bättre tankar. Till detta kommer, att kryddan numera är ytterst omsorgsfullt kontrollerad och att endast oklanderliga produkter få komma ut i handeln. På Széchenyi-tér framför rådhuset, ett av Mellaneuropas största och vackraste torg med monument och spelande fontäner i en rikedom, som även Stockholm skulle vara stolt över, stodo bondmororna i svarta hucklen och färgrika dräkter bakom sina stånd. En säregen gång präglade dem, när de rörde sig där fram och

tillbaka. Men det fick sin förklaring. På fötterna buro de små tofflor i röd och svart sammet, rikt broderade i guld, ett turkiskt arv till västerlandet. Dessa tofflor saknade både klack och häl, och lustigt att se var den skicklighet med vilken man — generationers träning — balanserade dem utan att ägna dem skymten av uppmärksamhet.

Pustan kring Szeged är också akaciornas och aprikosernas land. Pustan — det var betesmarkerna, där träden inte trivdes och majsen inte fann fäste. Nu planeras ett miljonslukande kanalprojekt mellan Donau och Tisza, som skall förvandla jorden till bördig mylla. Redan tidigare har man dock funnit på att binda sanden med det enda träd, som här slår rot, nämligen akacian. I dess spår följde fruktträden och inte långt från Szent-Györgyi Szeged ligger Kecskemét, som har en annan celebritet att tacka för att det nu är känt långt utanför det lilla landets gränser. Det var nämligen här, som hertigen av Windsor fann barack, aprikosbrännvinet, vilket numera i Ungern dricks av varje turist med självaktning och tack vare den högklassiga reklamen exporterats i väldiga mängder. Ännu mer imponerad lär hertigen dock ha blivit av den korg med alla årstiders frukter, vilken presenterades honom i Kecskemét — man har anlagt kylhus i amerikansk stil och därigenom har det blivit möjligt för fruktodlarna i denna trakt att klara varje önskad leverans utan hänsyn till årstiden.

Gösta Persson